

א.

בענין פריון מלאכותי *

הזרעה מלאכותית לאשה מזרע אלמוני בלתי ידוע, מותרת או אסורה ?

תשובה: יש לדון בדבר משתי בחינות: א) באשת איש אם נאסרה על ידי כך לבעלה אפילו בדיעבד; ב) גם בפנויה, אם הדבר אסור על כל פנים לכתחלה או מותר.

א) באשת איש. הנה זה לשון ה"בית חדש" (יור"ד סימן קצה): "מצאתי בהגהות סמ"ק ישן מה"ר פרץ שכתב, אשה גדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ונזהרות מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר. ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדותה מש"ז של בעלה ויהא הולד בן הנדה. והשיב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר מש"ז של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמש"ז של איש אחר קפדינן אהבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות עכ"ל". דבריו אלה של הב"ח מובאים בחלקם ב"בית שמואל" (אה"ע סימן א. סק"י).

הרי הדברים ברורים שכל האיסור בהזרעה מלאכותית יכול להיות רק משום הבחנה, גזירה שמא יקה אחותו מאביו. אבל מן התורה אין בזה משום איסור זנות, וממילא שבאשת איש אין היא נאסרת על בעלה בשל כך.

דבר זה אפשר להוכיח גם מדברי התוספות. הנה גרסינן (חגיגה יד): "שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהי לכהן גדול, מי חיישינן לדשמואל דאמר שמואל יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם, או דשמואל לא שכיחא. אמר להם דשמואל לא שכיח וחיישינן שמא באמבטי עיברה". וכתבו התוספות (ד"ה בתולה) וז"ל: "ופרש"י שהיא אומרת בתולה אני ואי שכיחא דשמואל (ולהגהת הב"ח: ואי לא שכיחא דשמואל) מהימנא. וקשה להר"י דהא פרק קמא דכתובות (ג) תנן היתה מעוברת מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא וכו' ר' יהושע אומר לא מפיה אנו חיים וכו' והכא משמע דקבעיא אליבא דכ"ע וכו'. ולהר"י נראה דטרחינן לבודקה עפ"י חבית כדאיתא ריש כתובות (י) ואי דשמואל לא שכיחא לא טרחינן ומוקמה בחזקת בעולה. אי נמי קמבעיא ליה בהך דבדקונה עפ"י החבית אי חיישינן שמא לא נבדקה יפה דשמואל לא שכיח".

לכאורה דברי התוספות חסרי הבנה הם. דמשמע מדבריהם אלה, דאם דשמואל שכיחא בודקין וסומכין על הבדיקה להתירה לכה"ג, והלא לדברי ר' יהושע חוששין שנבעלה לפסול לה אפילו ברוב כשרים, כמו שאומר ר' יהושע בן לוי (כתובות

(ג): «לדברי הפוסל פוסל אפילו ברוב כשרים». ואם כן אפילו אם נקראת בתולה, פסולה היא לכה"ג משום זונה.

אמנם הב"ח הגיה דברי התוספות הנ"ל וכך צריכים לקרוא בתוספות לפי הגהה זו: «ולהר"י נראה דקא מבעיא לי' מי קטרחינן לבודקה עפ"י חבית כדאיתא בריש כתובות, דאי דשמואל לא שכיחא טרחינן לבודקה ואי דשמואל שכיח לא טרחינן ומוקמה בחזקת בעולה. אי נמי קמבעיא לי' בתר דבדקנוה עפ"י החבית מי חיישינן לדשמואל או דשמואל לא שכיח». פירוש הדברים, דאי דשמואל לא שכיח, הרי בהכרח שלא נבעלה כיון דעדיין בתולה היא כמו שהוכיחה הבדיקה, ועל כרחק דבאמבטי נתעברה ומותרת לכה"ג גם לר' יהושע שפוסל בנבעלה אפילו ברוב כשרים אצלה. במקרה כזה אין היא לא בעולה ולא זונה. ואי דשמואל שכיח, אין טעם לבדוק ואין הבדיקה מועלת, כי אז היא נקראת בעולה ואסורה לכה"ג. הרי הדברים ברורים שבנתעברה באמבטי מאיש אחר אינה נחשבת לא בעולה ולא זונה לגבי כה"ג, וממילא שאינה נאסרת גם לבעלה באשת איש.

(ב) גם בפנייה אם הדבר אסור עכ"פ לכתחלה או מותר. הנה לפי הסמ"ק הנ"ל יש איסור עכו"פ משום הבחנה, גזירה שמא ישא אחותו מאביו (כביבמות מב). אמנם דבר זה תלוי אם בן שנולד מעיבור שבאמבטי נקרא בן לאביו או לא. אם הוא נקרא בן לאביו, יש חשש שמא ישא אחותו מאביו. אולם אם אין הוא נקרא בן לאביו, אין מקום לחשש זה כי לא תתכן לגביו אחותו מאב. ודבר זה עצמו אם הוא נקרא בן לאביו או לא, שנוי במחלוקת. ה"חלקת-מחוקק" (אה"ע סימן א. סק"ח) גסתפק בדבר. ה"בית-שמואל" (שם סק"י) סבור שהוא נקרא בן לכל מילי, ומביא ראיה לדבריו מהסמ"ק הנ"ל. ואילו ה"טורי-זהב" (שם סק"ח) דחה ראית הב"ש, וסבור שלחומרא חוששין שמא נקרא בנו ולא לקולא, כמו לגבי מצות פו"ר.

ב.

אם נפתור ספקו של ה"חלקת-מחוקק" לא כשיטת ה"בית-שמואל", אלא נגיד שבנתעברה באמבטי לא נקרא בנו של אביו — יעלה בידנו לתרץ קושייתו המפורסמת של ה"שער-המלך" (בהלכות טומאת מת). הוא הקשה בגמרא (חולין יא:): «ר' מרי אמר אתיא (שהולכין אחרי רוב) ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה וליחוש דלמא לאו אביו הוא, אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ורוב בעילות אחרי הבעל». והקשה לפי הגמרא (יבמות עח) דממזר שאינו ידוע לא חי, ומבואר בירושלמי דלא חי אפילו שלשים יום, ואם כן איך אפשר להטיל ספק במכה אביו שמא לאו אביו הוא, כיון דאז הוא ממזר שאינו ידוע ולא חי. ברם, אם נגיד דבנתעברה באמבטי לא נקרא בנו, שפיר לומד ר' מרי שהולכין אחרי רוב ממכה אביו. שהרי עדיין יש לחשוש דלמא באמבטי נתעברה אמו מבעלה

ולאו אביו הוא, להתחייב משום מכה אביו — אלא על כרחך נשמע שהולכין אחרי רוב ואין לתלות שמא באמבטי נתעברה.

לכאורה אפשר לתרץ קושית „שער־המלך” הנ”ל באופן זה, גם לשיטת ה”בית־שמואל” דבאמבטי נתעברה בנו הוא לכל דבר, ולהגיד שאף על פי כן צודק ר’ מרי שלומד שהולכין אחרי רוב ממכה אביו, שאם לא כן נחשוש דלמא באמבטי נתעברה מאיש אחר ולא מבעלה, כי גם אז אינו ממזר (כנ”ל בשם הסמ”ק) ושפיר חי. אלא דבאמת זה אינו. כיון דהחשש דלמא באמבטי נתעברה מאיש אחר, הוא מיעוט דמיעוט שגם אם אין הולכין אחרי רוב, לא חוששין לו. והחשש שמא באמבטי נתעברה מאיש אחר הוא מיעוט דמיעוט בלי כל ספק כיון דרוב בעילות אחרי הבעל, וממיעוט זה שמא מאיש אחר, שמא באמבטי נתעברה. ואל יטעך לבך לומר דלפי החשש שמא באמבטי נתעברה, אין רוב לצד הבעל ומיעוט מאיש אחר — אלא דגם אז יש רוב לצד הבעל.

מובן שכל זה הוא לפלפולא בלבד. אולם להלכה אי אפשר לפסוק לקולא נגד ה”ש והט”ז, ובפרט שגם ה”חלקת־מחוקק” מסופק בדבר ולא הכריע לקולא. וממילא שלפי הסמ”ק והפוסקים הנ”ל, הזרעה מלאכותית אסורה משום הבחנה, גזירה שמא ישא אחותו מאביו כנ”ל.

ג.

ברם, יש להתיר מצד אחר. כיון דיש רוב של גויים נגד מיעוט ישראל יש לתלות שהזרע האלמוני הוא לא מישראל. ואם כן הרי אין חשש שמא ישא אחותו מאביו, כיון שנכרי הבא על בת ישראל אין בנה מתייחס אחרי אביו אלא אחרי אמו. כך שנינו (קדושין טו): „כל מקום שאין לו לא עליו ולא על אחרים קדושין הולד כמותה”. ושם בגמרא (סח): „מגלן, אמר קרא כי תהיין לאיש וילדו לו, בל היכא דקרינן ביה כי תהיין קרינן ביה וילדו לו, וכל היכא דלא קרינן ביה כי תהינה לא קרינן ביה וילדו לו” ופרש”י: „אלא אחריה הוא מתייחס”.

וגם לפי פסקי התוספות (קדושין אות קמב) דנכרי הבא על בת ישראל הולד כשר וצריך גירות. וכך נראה מדברי רש”י (שם ס”ח ד”ה לימא קסבר רבינא) דמאן דסבור נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, היינו משום דשדינן אותו אחרי אמו והוא ישראל פסול, ומאן דסבור הולד כשר היינו משום דשדינן אותו בתר אביו ואם נתיייר מותר לבא בקהל — אף על פי כן בבן נח אין איסור אחותו מן האב אלא אחותו מן האם, כמו שפסק הרמב”ם (הלכות איסורי ביאה פ”ד ה”י) שלעכו”ם אסור משום ערוה, בין היתר, רק אחותו מן האם ולא מן האב, ואם כן אין גזירה שמא ישא אחותו מן האב בנדון דידן.

ד.

השתא דאתינן להכי שתולים ברוב שאינו ישראל, אפשר להוסיף על ההיתר

לגבי אשת איש שלא תיאסר לבעלה, מלבד דברי הסמ"ק המובאים למעלה, גם את שיטת חכמי צרפת מובאה במאירי (ראה שיטה מקובצת כתובות ג: וסנהדרין עד:): דעל ידי בועל עכו"ם, אין אשת איש נאסרת לבעלה. אמנם הריב"ם לא סבור כך, אלא אוסר אותה גם לבעלה (ראה תוספות שם). ואף על פי שר"ת אינו סובר כריב"ם, אלא מתיר אותה לבעל אחרי שנתגייר, בכל זאת גם כחכמי צרפת אינו סבור. כי הוא מתיר רק לבעל אבל לא לבעלה (ראה תוספות כתובות ד"ה ולדרוש ותוספות סנהדרין ד"ה והא, ושיטה מקובצת בשני המקומות הנ"ל). ובפרט שתוספות שאנץ (סוטה כו) מביאים בשם ר"ת שהוא סובר כריב"ם גם לגבי הבעל וגם לגבי הבעל, היינו שהוא אוסר אותה לשניהם.

ה.

כיון שהגיעה לידנו שיטת חכמי צרפת בנדון, נימא בה מילתא. תופסים על חכמי צרפת אלה מגמרא ערוכה (סוטה כו) ד"מקנין על ידן עכו"ם". משם משמע דאף על פי שאין היא נאסרת בביאה זו לבעלה הנכרי, שבלאו הכי אסורה לו, בכל זאת נאסרת היא לבעלה. ומצוה ליישב שיטה זו שלא יהיו חכמי צרפת, חלילה, כטועים בדבר משנה. (ראה רא"ש כתובות ג: סימן ד. שמשתדל לתרץ שיטת ר"ת דמתיר אותה לבעל אחרי שנתגייר, שלא יהיה קשה עליו מגמרא הנ"ל ד"מקנין על ידי עכו"ם" והוא, דהגמרא מיירי רק לאסור אותה לבעלה ור"ת מתיר אותה לבעלה ולא לבעלה. אבל לחכמי צרפת הנ"ל שמתירים אותה גם לבעלה הקושיה בעינה עומדת).

והנה מה שאמרתי בדרך החידוד. כבר הבאתי למעלה (באות ג) שיטת רש"י ופסקי תוספות, הסבורים שנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר אלא שצריך גירות, וכל עוד לא נתגייר נכרי הוא. וידועה גם שיטת הראשונים שאפילו לרבנן שהולכים אחרי רוב, וחולקים על רבי מאיר בזה, בכל זאת אומרים סמוך מיעוט לחוקה לחומרא לעשותה פלגא ופלגא (ראה בחי' הרשב"א יבמות קיט בשם רב האי גאון, והוא כותב שגם הרי"ף והרמב"ם סוברים כך). ואם כן, הדין ד"מקנין על ידי עכו"ם" אפשר להעמיד בולד שבא מנכרי הבא על בת ישראל שהוא נכרי (לרש"י ופסקי תוס' הנ"ל), ובכל זאת תהיה האשה שנבעלה על ידו אסורה לו גם אחרי שנתגייר, אפילו לחכמי צרפת. כי לחומרא חוששין שגם אביו היה ישראל. ואף על פי שהולכים אחרי רוב, ורוב בעילות אחרי זה שמוחזק לבעלה, היינו הנכרי שבא על אמו, בכל זאת סמוך מיעוט שמא מישראל הוא לחוקה, היינו חזקת איסור של אשה זו לבעל זה משום אשת איש. וממילא היא אסורה לו כשנתגרשה גם אחרי שנתגייר מספק שמא ישראל הוא מעיקרו, ונאסרה עליו כמו כל אשת איש שנאסרת לבעל (היינו לשיטת הסוברים מחזיקים מאיסור לאיסור — ראה רש"י חולין ט. וריצב"א בתוספות שבועות כד). וכיון שהיא אסורה לבעל

זה מטעם סמוך מיעוט לחזקה, היא אסורה גם לבעלה, אף על פי שלגבי בעלה יש חזקת היתר בצירוף רוב שהבועל נכרי הוא ולא נאסרה לבעלה — כיון שלגבי הבועל אומרים ישראל הוא והיא נאסרה עליו גם אחרי שנתגייר, שוב אומרים כשם שאסורה לבועל כך אסורה לבעל. כמו שכותב ה"בית שמואל" (אה"ע סימן יא, סק"ג) דנאנסה לבועל כהן אסורה לבעלה שהוא ישראל (ראה שם בדגול מרבבה בענין זה).

אמנם כל זה לתודי בעלמא, כדי ליישב קצת שיטת חכמי צרפת שהיא כביכול נגד גמרא מפורשת. אבל למעשה כבר נפסקה ההלכה שלא כחכמי צרפת (ראה אה"ע סימן קעז ס"ב).

ו.

בסיכום הדברים: לפי הסמ"ק והתוספות נראה שאין איסור בהורעה מלאכותית גם לכתחלה, במקרה שהורע הוא בלתי ידוע כנ"ל ויש רוב של גויים. אולם כל זה רק להלכה בלבד כתלמיד הדן לפני רבותיו, אבל למעשה יגידו דבריהם בעלי הסמכא, כי להם משפט ההכרעה בכל דבר הקשה.

ב.

האם תג השבועות הוא חג מתן תורה?

שתי קושיות חמורות מקשה בעל ה"מגן אברהם" (או"ח סימן תצד).
 (א) איך אנו אומרים בחג השבועות "יום מתן תורתנו", הרי ר' יוסי סבור (שבת פו) בשבעה בסיון ניתנה תורה לישראל, ואנו פוסקים כמוהו (ביו"ד סימן קצו סי"א) לענין שש עונות של פרישה, נגד שש עונות הפרישה בזמן מתן תורה.
 (ב) איך אנו אומרים בחג השבועות "יום מתן תורתנו", הלא לפי סוגית הגמרא (שם פז), יצאו בני ישראל ממצרים ביום חמישי בשבוע שהוא היה יום חמשה עשר בחדש ניסן והתורה ניתנה ביום השבת, ואם כן יום השבת בו ניתנה תורה היה חמשים ואחד לספירה. כי הספירה התחילה ביום שישי בשבוע למחרת היציאה ממצרים והימים ה, טו, כב, כט, לו, מג, נ, גם הם חלים ביום ששי בשבוע, וממילא למחרת בשבת, יום מתן תורה, היה יום חמשים ואחד לספירה, וגם למה אם כן קבעה התורה חג השבועות בחמשים לספירה. (כהבנת ה"באר היטב" את הקושיה הזאת).

על הקושיה הראשונה, משיב ה"מגן אברהם", כי מנהגנו לפי רבנן החולקים